



TABIAT BILAN TANISHTIRISHDA MUTAFAKKIRLAR MEROSIDAN FOYDALANISH

*Shahrisabz davlat Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlag'ich
ta'lim yo'nalishi 5-22-guruh talabasi*
Ilmiy rahbar: Alimardonova Mo'tabar
Talaba: Hayitqulova Sabina

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek va jahon mutafakkirlarining tabiat haqidagi qarashlari, ularning ilmiy va tarbiyaviy merosini boshlang'ich ta'lim jarayonida qo'llash masalalari yoritilgan. Shu bilan birga, tabiatshunoslik ta'limida o'quvchilarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda mutafakkirlar asarlaridan samarali foydalanish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tabiatni o'rganishga bo'lgan qadimiy yondashuvlar bilan zamonaviy ta'lim uslublari uyg'unlashgan holda talqin etiladi.

Kalit so'zlar: mutafakkirlar merosi, tabiatshunoslik, boshlang'ich ta'lim, ekologik tarbiya, didaktika, innovatsion metodlar.

Kirish

Tabiat inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, uni o'rganish, tushunish va asrash har bir davrda muhim bo'lgan. Yurtimizda buyuk allomalar tabiatni o'rganishda chuqur iz qoldirganlar. Bugungi kunda esa ularning bu ilmiy qarashlari boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarni o'qitishda keng qo'llanilishi mumkin. Bu esa nafaqat bilim berishga, balki o'quvchilarda ekologik ong va milliy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mutafakkirlar qarashlarining mazmun-mohiyati



Abu Nasr Forobiy (873–950)

Forobiy tabiatni bilish orqali inson tafakkuri shakllanishini ta'kidlagan. U "Aql to'g'risida" asarida inson tafakkurining rivoji uchun tabiatni kuzatish, tahlil qilish va fikrlash muhimligini uqtiradi. Unga ko'ra, tabiatni tushunish – aqlni charxlashdir.

Abu Rayhon Beruniy (973–1048)

Beruniy geologiya, astronomiya, meteorologiya, biologiya kabi sohalarda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Uning "Mineralogiya haqida" asari zamonaviy tabiatshunoslik fanining manbai hisoblanadi. U o'simlik va hayvonot olamini, yer osti boyliklarini ilmiy asosda tahlil qilgan.

Ibn Sino (980–1037)

Ibn Sino "Tib qonunlari"da o'simliklarning tuzilishi, davolovchi xususiyatlari haqida ma'lumot

bergan. Shuningdek, hayvonot olami haqida to'liq tasniflar bergan. U bolalarni tabiat orqali sog'lom turmush tarziga o'rgatish tarafdori bo'lgan.

Alisher Navoiy (1441–1501)

Navoiy o'z asarlarida tabiat manzaralarini ruhiy tarbiya bilan uyg'unlashtirib tasvirlaydi. "Xamsa" dostonida tabiat obrazlari orqali inson axloqini yuksaltirishga intiladi. U tabiatni ilhom manbai, go'zallik va ilohiy qudrat timsoli sifatida ko'rsatadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530)

Bobur "Boburnoma"da Hindistonning o'simlik va hayvonot dunyosi haqida batafsil yozadi. Uning yozuvlarida ilmiy kuzatuv, ekologik tafakkur va tabiatga mehr uyg'otish kuchli seziladi.



Boshlang'ich ta'limda tabiat bilan tanishtirishning ahamiyati

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dunyoqarash hali shakllanayotgan bo'lib, ular tabiat hodisalariga qiziqish bildiradilar. Tabiatshunoslik fani orqali:

O'quvchilarda atrof-muhitga e'tiborli munosabat;

Ekologik tarbiya;

Ilmiy fikrlash asoslari;

Mustaqil kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Mutafakkirlar merosini o'quv jarayoniga integratsiya qilish yo'llari

1. Dars jarayonida iqtiboslar kiritish: Beruniy, Ibn Sino, Navoiy kabi mutafakkirlarning tabiatga doir fikrlarini tanishtirish.

2. Integratsiyalashgan darslar: Tabiat + Adabiyot + Tarbiya fanlarini uyg'unlashtirish orqali

tabiatga badiiy va ilmiy yondashuvni uyg'unlashtirish.

3. Ekologik bayramlar, musobaqalar: "Tabiat do'stlari" klublari, viktorinalar, rasmlar tanlovi orqali mutafakkirlar fikrlarini targ'ib qilish.

4. Axborot texnologiyalaridan foydalanish: Virtual ekskursiyalar, animatsion lavhalar, elektron darsliklar orqali tabiatni interaktiv usulda o'rganish.

5. Layfxak darslar (hayotiy darslar): Masalan, Ibn Sino tavsiya etgan dorivor o'simliklar haqida amaliy mashg'ulotlar tashkil qilish.

Zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlik



Bugungi kunda STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) orqali tabiatshunoslik fanini o'qitish keng ommalashmoqda. Mutafakkirlar qarashlarini STEAM loyihalari bilan uyg'unlashtirish quyidagilarga olib keladi:

O'quvchilarni muammoli fikrlashga undaydi;

Tabiat hodisalarini tahlil qilishda tarixiy bilimlarga suyanish imkonini beradi;

O'quvchilarda qadimiy ilm-fan bilan zamonaviy yondashuvlar o'rtasida bog'liqlikni anglashga yordam beradi.

Mutafakkirlar merosining tarbiyaviy ahamiyati

Buyuk allomalar nafaqat ilmiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham tabiatga yondashganlar. Masalan:

Navoiy tabiat obrazlari orqali sabr, mehnatsevarlik, tabiatga ehtirom kabi fazilatlarni targ'ib qiladi.

Bobur esa o'z kuzatuvlarida tabiatni qadrlash, asrash va undan oqilona foydalanish tamoyillarini ilgari suradi.

Shu sababli, bu meros bugungi yosh avlodda axloqiy fazilatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Mutafakkirlar g'oyalarining ekologik ta'lim bilan bog'liqligi

Ekologik muammolar global tus olayotgan bir paytda mutafakkirlar asarlarida ilgari surilgan g'oyalar – bu ekologik ongni shakllantirishda muhim manbadir. Misol uchun:

Beruniy yer qatlamlari haqida yozganida, inson faoliyatining tabiatga ta'sirini ham tilga oladi.



Ibn Sino esa o‘simlik va hayvonot dunyosi muvozanatini asrash zaruratini bildiradi.

Tarbiyaviy loyiha va mashg‘ulot namunasi

“Mutafakkir nigohida tabiat” mavzusida mini-loyiha yoki ochiq dars tashkil etish:

Har bir guruh bir mutafakkirni tanlab, ularning tabiat haqidagi qarashlarini taqdim etadi.

O‘quvchilar ushbu fikrlarni rasm, sahna ko‘rinishi, viktorina yoki tajriba orqali ifodalaydi.

Qadimiy va zamonaviy qarashlar taqqosoti

Forobiy va Aristotel tafakkurida tabiat ilm-fanning asosi bo‘lgan. Zamonaviy STEAM ta’limi ham aynan shunday yondashuvga asoslanadi: real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun tabiatshunoslik bilimlaridan foydalaniladi.

Xulosa

Mutafakkirlarimizning tabiat haqidagi qarashlari – bu milliy meros, boy ilmiy-madaniy manba

bo‘lib, ularni ta’limga integratsiya qilish bolalarda nafaqat ilmiy tafakkurni, balki vatanparvarlik, axloqiy tarbiya, estetik did va ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich ta’limda bu merosdan samarali foydalanish o‘quvchilarning tabiatni sevuvchi, uni asraydigan va uni chuqur tushunadigan shaxs bo‘lib kamol topishida muhim rol o‘ynaydi.



Foydalanilgan adabiyotlar

1. Beruniy A.R. “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar”. T.: Fan, 1975.
2. Ibn Sino. “Tib qonunlari”. T.: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2003.
3. Forobiy A.N. “Falsafa asarlari”. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1993.
4. Alisher Navoiy. “Xamsa”. T.: Sharq, 1991.
5. Bobur Z.M. “Boburnoma”. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1992.
6. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim konsepsiyasi. 2019.